

L'ESGLÉSIA EN LA DICTADURA. EL CAS D'ALFONS ROIG¹

Ximo Garcia Roca
Sociòleg i Teòleg.

Sumari. La impenetrable foscor: *La grandària d'allò feble; Temps de mediocritat; silencis i decadència; L'anatomia nacional catòlica. Tallafocs i frens d'emergència. Visió de campanar; Espai comunitari; L'experiència de l'exili; Resistència i submissió. Renaixença teològica en la València del XX.* *La identitat cristiana; Rellevància pública; La dimensió social.*

Precursor i rapsode de un temps nou. *El cant del gall matiner; La construcció de l'altre; Els ponts i la mediació; La cordialitat de la bondat.*

LA IMPENETRABLE FOSCOR

El meu agraïment a les persones i institucions que han volgut salvar de l'oblit a D. Alfons Roig. Salvar el passat, deia Walter Benjamin, significa “sustraerlo al conformismo y forzarlo para que en medio de nuestro presente pueda adquirir una nueva actualidad”. Som ací per mostrar la seua actualitat i les potencialitats de cara a un futur mes humà; el record és una victòria sobre la desmemòria, una llum que il·lumina el present. Ramón María Valle Inclán deia que “nada es como es, sino como se recuerda” Som ací per celebrar simplement a un home bondadós i solidari, un mestre excepcional, una persona profundament espiritual, un visionari de la bellesa de la vida mitjançant l'art viu del seu temps. D. Alfons va intuir camins en temps de foscor, va apostar pel valor de la llibertat i la resistència, va visionar una Església mes evangèlica, i sobre tot va obrir rutes que no es navegaren, i presagiava allò que hui li demanem al Papa Francesc².

Sense grans pretensions, D. Alfons Roig es va considerar un peregrí de totes les causes humanes i va viure la grandesa de la tasca del mestre que fa de trampoli perquè

---

¹Conferència impartida per Ximo García Roca l'11 de desembre de 2017. CEIC Alfons el Vell. Gandia.

² Obres citades d'Alfons Roig:

- *Art Viu del nostre temps*. Diputació de València, 1982 (citado A. V.). Recopilació de: *El arte de hoy en la iglesia*, 1954; *La pintura religiosa de Georges Rouault*, 1959; *Julio González*, 1960; *Picasso en Barcelona*, 1962; *Diálogo de la iglesia en el mundo moderno de la arquitectura*, 1964.
- *Alfons Roig i els seus amics*. Diputació de València, 1988 (citado A. A.). Recopilació de: *Fases de la meua planeta; Testimoni del L'exili; Quaders de Paris*, 1956.

un grup³ de joves –la major generació de artistes que ha produït València- pogueren desenvolupar el seu talent malgrat les condicions hostils.

La grandària de lo feble

Quan Maria Zambrano diu de éll que “derramaba palabras verdaderas en tiempos de impenetrable oscuridad”, mostra la tensió permanent de la seua vida: per una part, dir paraules vertaderes i per altra reconèixer el temps de foscor. Mes encara, les seues paraules eren vertaderes perquè naixien del profunds silencis i de radicals desolacions, que li produïen allò que ell considerava un clima permanent de guerra civil, que no estimava la vida ni la llibertat, un nacionalcatolicisme eclesiàstic, allunyat de l’evangeli i un academicisme cultural que oprimia la creativitat.

No estem davant d'un sant canònic, ni de un heroi sinó d'un home que se sentia feble davant del gegants del seu temps però incapaç de doblegar-se, ni tan sols davant dels reptes a primera vista insignificants –recorde com tremolava davant d’aquella veu potent del rector del seminari que li recriminava en públic parlar en valencià amb els seminaristes, però la por no aconseguí que deixara de parlar en valencià.

A l’any 64, en plena activitat docent i projecció internacional reconeixia la seua angoixa, i confessava al seu amic el Pare Regamey tindre “la sensación de un desastre absoluto en mi vida por los entorpecimientos institucionales, junto con mi debilidad de hombre sensible y pecador” (A. A. 17). Un any després reconeix: “encontrarse angustiado por vivir sufriendo y muy pobre”, fins i tot no podia assistir al Congrés de Bolonya, “soy pobre y no sé cómo ir”. Va conèixer en les seues paraules, la solitud, la derrota, el defalliment. En el any 70 arribà a implorar al seu amic Regamey: “Estoy en el camino de la soledad y el silencio... envíadme una pequeña palabra de consuelo” (A. A. 18).

En una carta de l’any 81 explica les causes de la seua solitud i tristesa. Fa referència a un **context social i polític** excloent i provincià; a una **situació eclesiàstica** que l’impedia viure l’ideal evangèlic i a les **relacions molt tenses** amb la jerarquia que el marginava i el considerava un element sospitos i revolucionari. Creia que ni tan sols el Concili podria aplicar-se a Espanya perquè “tota una història i una política està en contra”; es curiós, com ha documentat Paco Gramage, que el rector del seminari creia que “la peor desgracia que ha sufrido la Iglesia fue Juan XXIII y el Vaticano II”⁴.

Temps de mediocritat, silencis i decadència

Considerava aquest temps, segons apareix als seus escrit, “*un temps de mediocritat*” (A. V. 123), que considerava “sospitosos, heretges i rojos a tots aquells que eren partidaris de l’art modern”. Aquesta mediocritat la va patir en primera persona. Va ser considerat un *subversiu*, per elogiar Unamuno i dir de Goya que “els seus quadres són autèntics crits de llibertat” (AV 234); un *revolucionari*, per parlar dels valors precristians de Picasso; un *excèntric*, per dir que el suïcida de Van Gogh , va ser “un heroi en la seua vida i en la seua obra”; i un “*marginal*” per criticar “l’absolutisme autoritari de la Comissió diocesana i el dogmatisme de l’ Església (A.V. 226).

3 Cfr. La belleza, la libertad, la amistad. En *Alfons Roig i els seus amics*, pág. 201.

4 Paco Gramage. “Menudencias y eseidades de D. Antonio Rodilla”, en *Nihil obstat*, N°. 1, 2009.

Don Alfons Roig va entendre que la dictadura no sòls va aturar els rellotges d'Espanya, sinó que a més a més va retardar el ritme de la història; era una Espanya provinciana, d'esquenes a la modernització social i a la modernitat cultural. Una Espanya nocturna i fatigada. A Don Alfons, al contrari, li dolien tots els elements crepusculars, decadents, terminals. I va procurar sempre caminar amb les llums llargues i antiboira. Estimava que tornara aviat l'alba, allò que el va convertir en peregrí per tota Europa.

Els administradors del silenci procuraren que sols tinguera tasques insignificants: professor d'art en el Seminari i professor de religió en l'Escola de Belles Arts que era doblement insignificant. Allò que ningú podia sospitar, va passar. Al Seminari va introduir en els seus alumnes una passió per la creativitat i per la novetat. I en l'Escola de Belles Arts apostava per la transgressió, tal com recorden els seus alumnes començava la seua classe de religió demanant-li als capellans i monges que ells ja sabien l'assignatura i per tant els alliberava d'anar a classe; quedava així lliure per a convertir la classe en apologia de l'art modern. Com escriu Vicent Ventura: “Alfons Roig era capellà i va poder, va saber, aprofitar tal condició per convertir-se ell mateix en escletxa, a través de la qual fer arribar un poc d'aire pur i de llum viva als qui estudiaven en Belles Arts i als reduïdíssims cercles a les poques tertúlies, que s'esforçaven per mirar i veure més enllà del que estava establert i permés” (A. A. 27).

L'anatomia nacional catòlica

Una paraula sobre el clima nacional catòlic. Resumiré en tres telegrams la mida de la confusió.

Al mes de ser elegit Papa, Pius XII (març de 1939), envia un telegrama que diu: “Agradecemos sinceramente con Vuestra Excelencia, deseada victoria católica España”. Respon Franco: “Intensa emoción [...] por la victoria total de nuestras armas, que en heroica Cruzada han luchado contra enemigos de la Religión y de la Patria y de la civilización cristiana”.

Leopoldo Eijo y Garay, bisbe de Madrid escrivia al mes següent (març de 1939): “España tenía el derecho y deber de rebelarse contra una autoridad prostituida y usurpadora, antinacional y anticristiana, tiránica y delincuente”. La resposta del Govern en octubre de 1939: “ el gobierno, fiel al espíritu religioso de nuestra cruzada, ha acordado en el día de hoy el restalecimiento del presupuesto del Clero”.

El cardenal Pla y Deniel en març de 1941 al ser anomenat primat d'Espanya escriu: “La sangre vertido en nuestra Cruzada no puede ni debe ser estéril. Ha de servir para que España vuelva a tener el imperialismo espiritual, que era, es y será el mayor de los imperialismos y el más glorioso de todos...”. Tres mesos després, entre El Govern espanyol i la Santa Seu es firma un conveni pel qual es concedeix a Franco el privilegi d'assenyalar al candidat a l'episcopat.

El arquebisbe de València, Prudencio Melo Alcalde convertí la plaça de l'Ajuntament en una “inmensa catedral” a la que assistiren totes les autoritats del nou regim i pregava a “todos los sacerdotes de la ciudad que asistan de sotana y sobrepelliz para mayor realce del acto” (març de 1939). Dos mesos després el governador civil de

València, Planas de Tovar, dicta un ban en el que recorda que “se me denunciaran [...], los blasfemos y difamadores [...] y que sea observado rigurosamente el descanso dominical” (abril de 1939).

Un dels historiadors més reconegut i gens sospitós d'esquerres, el jesuïta Garcia de Cortázar, resumeix l'experiment nacional catòlic en estes paraules: “A la sombra del nacionalcatolicismo tuvo la Iglesia española todo lo que cualquier otra institución hubiese podido desear: poder social efectivo, aceptable bienestar económico, riguroso control de sus posibles enemigos, inusitadas facilidades para la práctica religiosa y el adoctrinamiento clerical”⁵.

¿Què es pot fer davant d'aquest gegant? El gran filòsof i visionari del segle XX, Walter Benjamin quan fugia de la guerra civil espanyola, va proposar construir tallafocs, per aïllar l'incendi, i frens d'emergència, per evitar la catàstrofe i l'infortuni. Alfons Roig parlava de l'estratègia de les termites que tenen capacitat d'erosionar els grans edificis.

TALLAFOCS I FRENS D'EMERGÈNCIA

D. Alfons no va ser un militant antifranquista, sols intentà erosionar tres pilars del edifici: la visió de campanar, la sacralització de l'espai religiós i la formació metafísica, abstracta i anhistòrica.

Visió de campanar

Com a professor, tal i com ell diu, es proposava “un alliberament de tots els academicismes i dels prejudicis” (A. V. 148). Don Alfons repetia insistentment que el mal major era tindre una visió de campanar i aconsella “perdre de vista el campanar del propi poble” (A. V. 30).

“Ha viatjat molt i la seua ànima s'ha obert a horitzons mes extensos”, deia d'ell Salvador Sòria. El viatge, el desplaçament i el mudar de lloc, el portà a integrar-se en el moviment ecumènic que va veure en Taizé, en els moviments que preparaven el Vaticà II que va veure en la Escola de Saulchoir, i sobre tot en els moviments de l'art modern. “Volgué acompanyar sempre de prop i empatitzar amb el més creatiu i humà dels seus deixebles... s'integrà en moviments com el de l'ecumenisme de Taizé o del Vaticà II, en els processos de secularització, en la dinàmica de recuperació dels arrels nacionals valencianes, en la defensa dels minories culturals, etc.”⁶.

Cal recordar aquesta característica, en un moment on encara s'imposa al món catòlic la mirada del campanar. La mirada curta que reivindica la unitat de la Pàtria com un patrimoni del cristià, o atribueix des del campanar de Madrid a la alcaldessa de Madrid i de Barcelona els atemptats terroristes.

Espai comunitari

---

5 Fernando García de Cortázar, “La iglesia”, en *La época de Franco*. Espasa-Calpe, València, 2014, pgs. 497-557.

6 Ramón Gascó, “Alfons Roig i Antonio Rodeilla. Amics irreconciliables”, en *SAÓ* 440, 1997, pg. 25.

Va erosionar el espai sagrat. La ideologia conservadora va tindre un aliat en la representació de l'espai religiós i en les cerimònies litúrgiques on es reproduïa simbòlicament l'aliança entre Església i el franquisme. En la plaça de l'Església, el bisbe donava a besar el seu anell i un crucifix, ocupant un lloc presidencial en els actes litúrgics. I si fóra el Caudillo s'acostaria a l'altar caminant sota pal·li, una modalitat litúrgica reservada al Santíssim Sagrament. El Moviment Nacional trobarà una interpretació simbòlica en les cerimònies i en els cultes oferint la visió d'una harmonia indissoluble i duradora entre l'Església i l'Estat. Va ser en aquest context religiós on es reconeix “Cruzada”; o la segona reconquesta i la glorificació de Franco. Les cròniques de l'entrada de l'exèrcit a Madrid diuen que es va fer “a las ordenes del cornetín y del repique de campanas de las iglesias de Madrid”. “La ideologización de lo sagrado que se produce en la ceremonia constituye indudablemente una peculiaridad del franquismo frente a otros fascismos”⁷.

D. Alfons lluità insistentment per a què els temples foren llocs comunitaris. que les Esglésies “no es destaquen dominadores per damunt dels blocs de pisos, ni sorgisquen tampoc per damunt de les enormes fabriques”. Per a ell, la identitat dels temples es realitza més plenament quan “evoquen imatges evangèliques de cases humils i belles, per exemple el ferment, la sal, la llum, l'arbre, el tresor amagat i la perla” (A. V. 171). Quan es converteix en un lloc de la comunitat en les perifèries de les ciutats.

L'experiència de l'exili

El fre de emergència mes important en la vida de Alfons Roig es va produir quan es troba amb l'exili espanyol. Sense pretensions de salvar a ningú va procurar que els exiliats foren acompanyats, obrint la ermita de Llutxent a tots aquells que la necessitaren. I així va quedar vinculat afectivament a Maria Zambrano, obri sa casa a Emilio Prados, s'aproximà a la família de Miguel Hernandez, rep en l'ermita de Llutxent a Gil Albert. “Si se encuentra mal ahí, venga acá, partiremos el pan” deia.

Com conta la investigadora i secretaria de Maria Zambrano, Rosa Mascarell, Alfons Roig demanava perdó en nom de la seua Església i era l'encarnació del respecte, de l'acollida plàstica i tàctil, que no té lloc en el terreny filosòfic ni religiós sinó en l'espai de la vida quotidiana. Com ha recordat Rosa Mascarell, quan Alfons arribà a visitar a Maria Zambrano probablement no havia llegit la seua obra però estava allí complint una missió que ningú li havia confiat: trobar-se i simplement posar-se a la seua disposició⁸.

El tallafocs, que resultava decisiu en aquell temps, era que Espanya no s'identificava amb la dictadura sinó que hi havia altra Espanya, dins i fora. En aquell moment mostrar aquesta diferència era molt revolucionari. Va ser la mateixa tasca que es va plantejar Bonhoffer, en la dècada dels trenta, que en el seu viatges pretenia que el món no identifiqués Alemanya amb el nazisme⁹.

7 Giuliana Di Febo, “Franco. La ceremonia de Santa Bárbara y la representación del nacionalcatolicismo”, en *Ciudad de los hombres, ciudad de Dios: homenaje a Alfonso Álvarez Bolado*, S.J, Xavier Quinzá Lleó (ed. lit.), José J. Alemany (ed. lit.), Madrid, 1999, pg. 473.

8 Rosa Mascarell Dauder, “Alfons Roig i la generació en l'exili”, en *Sao* 424, 2017, pg. 46.

9 Alfonso Álvarez Bolado, “Compromiso terrestre y crisis de fe”, en *V Semana de Teología Universidad de Deusto*. Mensajero, Bilbao, 1970, pg. 181.

Resistència i submissió.

La resistència personal va ser un autèntic tallafocs. “els que estimen la veritat i estan en l'avantguarda coneixen el que és la resistència” (A. V. 9). Resistent fins i tot a la modernitat, perquè va veure les ombres que acompanyen a la raó instrumental, que està en l'origen dels totalitarismes del segle XX, de la marginalitat de grups minoritaris, de la fragmentació del subjecte i la pèrdua del fonament¹⁰. “Allí on els altres es resignen, hi ha la força de mantindre's en peu; allí on tot pareix fracassar, hi ha la força de suportar els contratemps; una força que mai entrega el futur a l'enemic”¹¹.

En el context actual, la resistència ha estat reivindicada per Ernesto Sabato: “resistir és un acte heroic per aquells que ens neguem a seguir embarcats en aquest tren que ens impulsa a la bogeria i a la infortuna”¹².

La resistència era el contrari del *desencant*. D. Alfons va conèixer tots els inferns del desencant però en cap va deixar de somiar. Sabia que la utopia i el desencant, s'acompanyen mútuament, com les dos cares de la lluna: una il·lumina i l'altra enfosqueix, només una pot il·luminar si és acompanyada de la foscor de l'altra que deixa en ombra la meitat del planeta¹³.

RENAIXENÇA TEOLÒGICA EN LA VALÈNCIA DEL XX.

Viure teològica i espiritualment en la segona meitat del segle XX, a València situar-se dins de tres grans constel·lacions teològiques, que arribaren a València mitjançant els alumnes que anaven a Europa i tornaven com a professors de les noves generacions. Tres grans orientacions destacaven en el panorama europeu: la teologia que es feia a Roma, preocupada per la identitat de la fe; la alemanya, més preocupada per la rellevància antropològica, i la francesa, més orientada a la funció social i política. No sols significaven escoles teològiques, sinó que eren diferents concepcions sobre la presència pública de l'Església i pràctiques sobre el poder eclesiàstic. Fins al punt que el nomenament de bisbes mantenia escrupolosament l'equilibri inestable de les tres corrents.

¿Cóm se situa i què aporta D. Alfons a la renaixença valenciana, des del paper, a primera vista marginal de l'art religiós?

La identitat cristiana

---

10 Joaquín García Roca, “Alfons Roig, resistència i submissió”, en *Alfons Roig, 1903-1987: Una vida dedicada a l'art*. MuVIM, València, 2008.

11 Dietrich Bonhoeffer, *Resistencia y sumisión. Cartas y apuntes desde el cautiverio*. Sígueme, Salamanca, 1983, pág. 138.

12 Ernesto Sábato, *La resistencia*, Seix Barral, Buenos Aires, 2001, pg. 124.

13 García Roca, Op. Cit. 2008.

La corrent teològica, que venia de Roma, estava interessada per allò que constituïa la **identitat de la fe** i allò específicament cristià front a altres concepcions de la vida. El seus instrumentals eren les declaracions dogmàtiques –aprenuérem a utilitzar el Densinger-, i l'orientació apològica i escolàstica¹⁴.

Es clar que D. Alfons emetia en una altra ona, que la preocupació apològica per la **identitat de la fe** i allò específicament cristià front a altres concepcions de la vida. Com ell deia estava “despert a les palpitations dels temps” (A.V. 287).

Mentre la preocupació per la identitat està interessada per tot allò que exclou, ell, al contrari, buscava allò que considerava germinal en qualsevol manifestació humana; repetia que “no hi ha un estil que pugui demanar per a si el títol de cristià, ni tan sols el gòtic” (A. V. 170). “L'església no ha de crear un art propi, deslligat de l'art viu de la seua època” (A. V. 235). L'estil cristià, deia ben sovint D. Alfons, té a veure amb la creativitat i amb “la invenció creadora”. Per a ell, “allò que importa és que l'església no estiga *damunt*, ni *sobre*. Hi ha prou que estiga *en*”.

En conseqüència, la fe cristiana té moltes expressions culturals i no té un sol llenguatge religiós ni una sola expressió cultural; mes bé pertoca a cada temps utilitzar el llenguatge i la cultura pròpia de l'època. La seua tasca era mostrar que no existeix un art cristià, sinó que qualsevol manifestació artística pot expressar el sentiment religiós. D. Alfons proposarà discernir els elements humans i cristians que s'amaguen en l'art modern.

Rellevància pública

Una altra corrent teològica, que venia principalment de l'àrea centreeuropea, estava més preocupada per la **rellevància del discurs cristià** en l'espai públic en diàleg amb l'antropologia filosòfica (Rahner), la fenomenologia (Schillebeeckx), amb les religions del món (Kung), o la hermenèutica (Geffre). Com resumia aquest últim: “cada vegada més, la tasca actual de la teologia s'entén com una correlació crítica i mútua entre la interpretació cristiana i la interpretació de la nostra experiència humana contemporània”¹⁵. Els signes del temps es converteixen en un lloc teològic¹⁶.

No hi ha cap dubte que Alfons empatitzava amb aquesta tendència en la mesura que té el mateix horitzó de la modernització, la secularització i la Il·lustració per aconseguir la seua rellevància pública i desestimava tots els intents de restaurar el camí

---

14 Aquesta corrent estava representat a València per l'entorn del Patriarca Sant Joan de Ribera, amb Ignacio Valls, en eclesiologia, José Maria Belarte en fundamental, Vicente Vilar en Bíblia, Antonio Vilaplana, en sagraments.

15 Claude, Geffre, *Le christianisme au risque de l'interprétation*. Cerf, Paris, 1983, pág. 9.

16 La recepció d'eixe corrent teològic es produïx en l'entorn del Seminari de València on destaquen Fernando Hipola en qüestions de moral; Agustín Andreu en antropologia teològica i cristologia; Rafael Sanus en qüestions de fe.

premodern com a camí de l'Església i de la cultura¹⁷. El seu horitzó era “viure de l'època... Una altra cosa és pur arqueologisme” (A. V. 41).

Però la seua relació amb la modernitat era radicalment distinta. Mentre els primers s'acostaven al món modern amb fatiga i risc, D. Alfons estava domiciliat en la modernitat, i la secularitat, la laïcitat, la tolerància, la mobilitat social formaven part de sí mateix i no un territori aliè.

Sempre he cregut que Alfons respirava en clau d'una postmodernitat, que encara no havia arribat. Ell va poder fer seua la convicció que resumeix el pensament postmodern: quan busques la veritat, trobes el bé; i si busques el bé, allò que apareix és la bellesa.

La dimensió social.

Una tercera corrent estava preocupada per **la dimensió social i política del missatge cristià**. Entenien que la fe cristiana havia de fer-se “praxi en la història i en la societat”¹⁸. Era una teologia alimentada en Alemanya per les grans preguntes formulades des de la catàstrofe d'Auschwitz (teologia política), i en França per la sensibilitat cap al patiment humà¹⁹. Compartia amb aquesta visió la passió pel patiment evitable. I com diuen els seus alumnes: “Fou sempre molt sensible a tot sofriment, però especialment callat, amagat, de qui tracta d'ésser honrat amb ell mateix, des del fons del seu ésser”²⁰.

El més extraordinari de la vida i obra de D. Alfons no va ser la dimensió social i política. La seua vida era agermanar l'experiència espiritual amb l'experiència d'art viu. I elogia Manessier que “en la seua pintura va trobar una força espiritual enorme, un puntal interior que anima totes les coses” (A. V. 233). L'art era per a ell el lloc de l'experiència espiritual, allò que deia San Juan de la Cruz: “un no sé qué, que queda balbuciendo”. L'experiència clau de la mística, des de Plotino a Fray Luis de Lleó, des de Maria Zambrano a Simone Weil, és el contacte, és tocar i ser tocat, i així gaudir²¹. Allò que resulta inaccessible per mitjà de la doxa i l'episteme succeeix per mitjà del tacte, el Déu ve tocat. Agafar la mà era el signe major d'amistat. I l'art era el camí que li portava a una pàtria que no està a cap lloc i està en totes parts. Caminava sempre amb el

---

17 Joaquín García Roca, “Fisonomia teològica de la cordialitat”, en *Un hombre lliure*, Editorial Saó, València, 2002.

18 La recepció a València es fa a través d'un insigne canonge, José Espassa, que estava referenciat públicament en el Col·legi Sant Tomàs, i a través d'alguns Dominics del Vedat, especialment Antonio Sanchis en el terreny de la moral i Juan Bosch, en l'àmbit de l'ecumenisme y Ubeda en el camp pastoral.

19 Joaquín García Roca. “Modernització i factor religiós al País Valencià El significat d'En Joseph Espasa”, en *Mossèn Joseph Espasa*, Generalitat Valenciana, València 1998, pgs.79-93.

20 Pepe Monter Pérez y Artur Heras, en *Alfons Roig i els seus amics*. Diputació de València, 1988, pag. 11.

21 Ángel, Gabilondo, *Trazos de eros*. Tecnos, Madrid, 1977, págs. 200-201.

llibre de Kandinsky, *De lo espiritual en el arte*, que es proposava despertar la capacitat de tocar allò espiritual en les coses materials i abstractes.²²

Alfons no es va alinear amb cap de aquestes escoles i, per això mateix, va viure la solitud personal i la falta de poder eclesiàstic, només compensada per l'admiració dels seus amics i per la seua projecció social, i resistència personal. Ell marcava un altre estil, altres ones, altres preocupacions, un altre horitzó i un altre mode d'emocionar la realitat. Just allò que avui el fa un precursor i rapsode de les nostres preocupacions i anhels.

PRECURSOR I RAPSODE DE UN TEMPS NOU

Les grans intuïcions i somnis de Alfons Roig, són convergents amb el projecte renovador que les comunitats li demanen al Papa Francesc. Els dos proposen una transformació radical del genotip d'una Església més evangèlica, més lliure i més compromesa amb l'emancipació personal i col·lectiva. Alfons en 1954, en la revista *Arbor*, escrivia: “ Cal desbaratar l'estat de coses i el bastiment que hi ha muntat i que obstrueixen el camí” (A. V. 21). El Papa Francesc, per la seua banda, sol·licita: “audàcia i creativitat en la tasca de repensar els objectius, les estructures, els estils i els mètodes evangelitzadors” (E. G. 33)²³. I assenyala la direcció de la marxa: “davant els mals i els problemes de l'Església és inútil buscar solucions en conservadorismes i fonamentalismes, en la restauració de conductes i formes superades que ni tan sols culturalment tenen capacitat de ser significatives”.

Al meu parer, els dos respiren amb el mateix pulmó i pareguda sintonia, desperten les mateixes resistències i oposicions per part dels mateixos sectors retardataris.

El cant del gall matiner

En contextos hostils, tant socials, (pobresa), com a polítics (dictadura), culturals (feixisme) o religiosos (fonamentalismes), i en contacte amb el món de l'exili Alfons va entendre que no era prou una reforma cosmètica, ni tan sols una renovació, va proposar un canvi de residència. Una imatge que li resultava familiar era la de “el cant del gall matiner que anuncia, com a imminent, el jorn tan desitjat” (A. V. 287). Tenia allò que el filòsof del Perú deia “alma matinal”. Mariategui, advertix que existixen dos tipus de persones: els fills de l'ocàs, els símptomes dels quals són el cansament, la fatiga, la nostàlgia, i els fills de l'alba els símptomes dels quals són la creativitat, el coratge, l'audàcia²⁴. O com diria Alfons: “estar atent a tot allò que és nou”.

Tenia una predisposició natural a la novetat. I desestimava tot allò que era repetició, còpia, com el fals gòtic, el fals barroc o el fals cubisme, que no responia al seu temps. D'ací procedeix el més original d'Alfons la seua extraordinària curiositat metòdica²⁵.

22 Vasili Kandinsky, *De lo espiritual en el arte*. Paidós, Barcelona (19 impr.) 2017

23 Papa Francisco, *Exhortación Apostólica Evangelii Gaudium*, Librería Editrice Vaticana, 2013.

24 José Carlos Mariategui, *Alma matinal*, Amauta, Lima, 1959.

25 Josep Montes, Qüestions de mètode, en *SAÓ* 443, 1997, pg. 28

Alfons i Francesc fan seua el que deia poèticament Rilke: “Hagamos lo que hagamos siempre tenemos la actitud del que se marcha. Así vivimos siempre en despedida”.

La construcció de l'altre

Les dictadures necessiten construir els enemics per justificar el control institucional, per delimitar la seua identitat col·lectiva -dins i fora-, canalitzar les pors i les frustracions cap a un enemic extern. Encara és freqüent sentir que els immigrants i refugiats destruiran Europa.

Alfons al contrari, com diu d'ell Joan Fuster era “una figura afable i discreta”²⁶, convertia la vida en amiat, en respecte a la diferència; en la mateixa línia, Francesc demana a les institucions religioses, socials i polítiques que deixen de construir murs i dissolguen barreres. Les religions, que en altres temps, van col·laborar decididament a construir les societats humanes sobre la figura de l'enemic les convoca a de- construir murs físics, mentals i simbòlics i trobar-se amb altres pobles, amb altres civilitzacions, amb altres religions”.

Alfons i Francesc desconfien de tots els monopolis, dels actors únics, dels sabers únics, dels temps únics, de l'art únic, la bellesa única. No sols per la força de les seues personalitats tolerants sinó perquè ningú por esgotar l'aproximació al misteri.

Com hem vist aquests dies, quan s'intenta defensar Europa amb murs i muralles, el que realment s'aconsegueix, en paraules de Francesc als Caps d'Estat (2017), “és una llarga columna de dones, hòmens i xiquets que fugen de la guerra i la pobresa, que només demanen tindre la possibilitat d'un futur per a ells i els seus famílies”. L'única cosa que s'aconsegueix és “renunciar als Drets Humans en favor de la seguretat” com proposa la Primera Ministra del Regne Unit; “tancar les fronteres per a defensar l'Europa cristiana contra la invasió musulmana”; segon el Primer Ministre d'Hongria; o “endurir el codi penal” com proposa el President de Govern d'Espanya.

Els ponts i la mediació

Si la dictadura i el nacionalcatolicisme van dinamitar tots els ponts i van crear una societat custodiada per murs d'incomunicació i fronteres per a evitar contagis, D. Alfons va convertir en tasca i vocació la construcció de ponts. Un pont anava cap a una església més evangèlica, lluny del poder polític i social, com sol·licitava el Vaticà II, en una Església espanyola que es mostrava poc inclinada a tot allò que suposava el Concili.

Un segon pont va ser cap al moviment ecumènic, que va conèixer en el monestir de Taizé, i va ser l'introduïdor a Espanya de la mà del germà Roger. “Ha sigut per a mi una experiència molt interessant el veure als protestants tan prop. Són germans que jo desconeixia” (Carta P. Regamey any 63). I en carta al germà Roger en 1964 escriu: “Yo desearía remediar algo la situación de portestantes y católicos españoles. Me parece absurdo lo que ocurre, y es preciso romper con los recelos e impurezas de unos y otros”²⁷. L'experiència ecumènica significa per a ell la dimensió universalment humana

26 Joan Fuster, en *Alfons Roig i els seus amics*. Diputació de València, 1988, pg. 13

27 F. Robert, “Don Alfonso y la comunidad de Taizé”, en *Alfons Roig i els seus amics*. Diputació de València, 1988, pg.23

del religiós. Allò humà necessita les expressió de les grans savieses de la humanitat, dels grans poetes i fundadors de religions. Només quan es purifiquen mútuament, i caminen amb humilitat i justícia, son necessaris per a la humanització del mon.

Tot i això, Alfons comparteix la idea més original que fa valdre avui Francesc: no es tracta de mediació sinó de intermediació. Mediar suposa que la modernitat està fora de nosaltres, com una espècie de territori al què hem d'arribar, la idea de pont significa que les dues parts estan construïdes i només posteriorment es construeix el pont. L'aportació decisiva de D. Alfons, és que la modernitat ve amb nosaltres mateixos; i en conseqüència, no cal fer cap esforç per a construir ponts: tan sols escoltar, sentir, dialogar, trobar-se.

La cordialitat de la bondat

Alfons deia dels veïns de Llutxent que “allò que mes estime d'aquesta gent és la simplicitat i la bondat dels seus habitants”; i el que menys estimava de Roma era “la grandiositat que frena la vida”. Recupera el valor transformador de la bondat natural que Vasili Grossman per aquelles dies reivindicava en la seua novel *Vida i destí*, quan es pregunta des de l'experiència mes brutal del segle XX “què cal fer quan la bogeria reina en nom de la glòria dels Estats, de les nacions i del bé universal”; I reivindica allò que D. Alfons vivia, “la bondat compassiva, escampada en la vida com una partícula de ràdio, una bondat que no està en els sermons dels mestres religiosos ni dels profetes, no està en les doctrines dels grans sociòlegs i líders populars, no està en l'ètica dels filòsofs. Són les persones corrents les que porten als seus cors l'amor per tot allò que està viu; estimen i cuiden de la vida de manera natural i espontània”.

Aquesta bondat natural es converteix en factor polític al reaccionar front al patiment evitable i les injustícies manifestes i remeiables en la vida quotidiana. Sense abandonar l'horitzó de la justícia completa i global, s'entregà a remeiar, eliminar i reduir la injustícia que és evitable²⁸. Amb motiu de l'exposició d'Artur Heras. D. Alfons Roig invitava a “caminar xano-xano amb l'home anònim unamunià que lluita per coses tan elementals com són la llibertat, la justícia, la pau i la cultura”²⁹.

I que avui, en aquest dia de la tardor, en la ciutat de Gandia, on va morir fa 30 anys, segueix viu en els hòmens i dones que segueixen lluitant per coses tan excepcionals com són la llibertat, la justícia, la pau i la cultura.

I si un dia descobrim que aquesta aventura no és possible, tot i ser l'única cosa que importa, ens direm com un poeta, amic d'Alfons. José Ángel Valente³⁰.

A partir de ahora/Viviré más alerta todavía,
Seré madrugador/Empedernido
Para evitar que nadie/Os ate en el siempre
O en el nunca.../Para que cada nuevo día
Amanezcáis/Dispuestos a hallar

²⁸ Amartya, Sen, *La idea de justicia*. Taurus, Madrid, 2009, pg. 16.

²⁹ Alfons, Roig, *Art viu del nostre temps*. Diputació de València 1982, pg. 143.

³⁰ José Ángel Valente, *El Fulgor. Antología Poética (1953-2000)*. Galaxia Gutenberg, Barcelona, 2001.

Nuevos caminos/Y a inventarlos.

REFERÈNCIES BIOGRÀFIQUES

- Cronologia. En *Alfons Roig i els seus amics*. Diputació de València, 1988.
- Roig i Izquierdo, Alfons. En *Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana*, Tomo XIV, 2005.
- Roig i Izquierdo, Alfons. En *Gran Enciclopèdia de Catalunya*.